

проф. др **Ксенија Кончаревић**
Православни богословски факултет
Катедра за филологију
Београд

Посланица као жанр сакралне комуникације: лингвистички и лингводидактички аспекти

Сажетак: Рад представља покушај комплексног сагледавања екстралингвистичких и интралингвистичких обележја жанра црквених посланица (на материјалу савременог руског стандардног језика) са посебним указивањем на његова дистинктивна својства у односу на обележја других сакралних жанрова. Посебно се анализирају обележја посланица условљена специфичношћу унутрашње и спољашње мисије и послања Цркве (емоционално-експресивна маркираност израза, изражена интертекстуалност, одн. полифонија текста). Спроводи се инвентаризација најмаркантнијих лексичких, морфолошких и синтаксичких средстава која конституишу језичко-стилски израз црквених посланица, као и средстава њиховог композиционог обликовања. Предочавају се и апликативне димензије разраде ове проблематике, пре свега у русистичкој лингводидактици – таксономија циљева и задатака и разрада начела селекције и презентације материјала црквених посланица у теолошком образовном профилу.*

Кључне речи: Лингвостилистика, теолингвистика, савремени руски стандардни језик, црквена посланица, настава језика струке.

0.1. Референтни оквир исцртавања. Доминатно место у теолингвистичким истраживањима у славистичкој науци припада онима која третирају стилистичке и жанровске одлике језика сакрума.

0.2.1. Међу истраживачима нема потпуне сагласности када је реч о идентификовању и класификацији жанрова из сакралне сфере¹: како констатује Ј. В. Бобирјева, „немогуће је наћи јединствен основ за овакво издвајање, пошто црквени

---

* Рад је израђен у оквиру пројекта Православног богословског факултета Универзитета у Београду под насловом „Српска теологија у XX веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива“, потпројекат „Славистичка истраживања у теолингвистици“, који финансијски подржава Министарство науке Републике Србије (евиденциони број пројекта 179078).

¹ Овде се ограничавамо на преглед класификација сакралних жанрова са синхронијског аспекта; са дијахронијске тачке гледишта поменућемо класификацију жанрова у средњовековној руској сакралној традицији коју предлаже Н. И. Толстој (жанрови литургијске, канонске, омилитичке, агиографске и дидактичке литературе) (Толстој 1988: 69–70), са запажањем да многи од њих постоје и у савременој сакралној традицији, али да има и оних који временом нестају (нпр. „ороси“, одн. „изложења, исповедања вере“, донети на васељенским саборима), настају (нови административни, научни, информативни жанрови у сфери унутарцрквене комуникације) или се битно модификују (средњовековни теолошки трактати и катихизиси у односу на савремене теолошке студије и уџбенике који дидактички транспонују чињенице, представе и генерализације из разних домена теологије).

0.2.2. У полонистици је типологији сакралних жанрова посвећен низ истраживања. Прву класификацију сакралних жанрова понудио је још 1973. године И. Вјеруш-Ковалски, указујући на непостојање јасних критеријума на основу који би се могла спровести систематизација жанрова у сфери језика сакрума. На основу функција тога језика овај аутор извршио је поделу на два основна жанровска комплекса – теоријски (теолошки, апологетски, административно-црквени жанрови) и емоционално-доживљајни (проповеднички и богослужбени жанрови) (Wierusz-Kowalski 1973: 9–10). М. Карплук, Ј. Самбор и И. Бајерова издвојиће три групе сакралних жанрова везане за сфере њиховог функционисања – проповедништво, катихетску делатност и црквену документацију (Вајерова 1988: 21–44; Вајерова 1994: 11–17; Карплук, Самбор 1988). Ј. Мистрик диференцира катихетске жанрове, чија је функција јачање верских убеђења (светописамски, проповеднички текстови, катихезе) и конфесионалне жанрове, чија је функција манифестовање вере (личне – нпр. индивидуалне молитве, храмовне и текстове који прате процесије) (Mistrik 1992: 82–89). Поменуте класификације, као што видимо, могу се применити на сакрални језик како *Pax Slavia Latina*, тако и *Pax Slavia Orthodoxa*. Уследиће серија жанровских одређења која се одликују ужом конфесионалном усмереношћу и узимањем у обзир народног стваралаштва инспирисаног римокатоличком духовношћу. У том духу А. Вилкоњ идентификује а) жанрове инспирисане Новим Заветом (песме посвећене Блаженој Дјеви Марији, песме о крсним страдањима Христовим, божићне песме); б) апокрифе и хагиографске жанрове; в) паралитургијске песме, г) молитвене жанрове (Богородична литанија, часови, химне), д) фолклорне жанрове (коледарске и сличне песме), ђ) жанрове метафизичке и мистичке лирике, рефлексивне поезије и медитативне прозе, е) прагматичне жанрове (исповест) и ж) жанрове везане за пастирску делатност Цркве (енциклике и др.) (Wilkoń 2002: 266–273). У овој подели споран је степен интегрисаности (обједињавање апокрифа и хагиографија са губљењем из вида њихове поларне супротстављености по критеријуму каноничности, као и различитости у погледу карактеристика нарације) и диференцираности одређених жанрова (вештачко раздвајање прагматичких и пастирских жанрова – исповест је такође део пасторалне делатности као и обраћање верницима у посланицама, исто као што и критеријум прагматичности може бити примењен како на исповест, тако и на енциклику). М. Макуховска уочава а) проповед, б) молитву, в) верску песму, г) библијске жанрове, д) драмске жанрове и ђ) духовне посланице (Makuchowska 1995: 454–456). П. Кладочни се понудити свој систем жанрова – а) индивидуална молитва; б) заједничка молитва; в) проповед; г) папске енциклике; д) пастирске (духовне) посланице; ђ) духовне песме; е) парохијско обавештење; ж) пророштво; з) други профетски жанрови: хороскоп, казивање о виђењима и е) преводи текстова на којима се темељи хришћанска доктрина (Библија и др.) (Kłodoczny 2004: 38), где нам се спорним чини издвајање преводних текстова у посебан жанр, раздвајање папских енциклика и посланица других адресаната (с обзиром на истоветност структуралних и лингвистичких параметара), као и питање може ли се хороскоп сматрати сакралним жанром.

0.2.3. Украјински русиста А. К. Гадомски, под утицајем полске литературе, уводи разграничење 13 жанрова (хагиографски текстови, духовна посланица, молитва, папска енциклика, преводи текстова нехришћанских религија, преводи тек-

стова хришћанских религија, парабола, обавештење парохијанима, проповед, пророштво, други профетички жанрови (хороскоп, откривење, визија, духовна песма, сведочанство) (Гадомский 2008: 89–91), да би, фокусирајући се на православни ареал, списак употпунио и жанровима исповести, писмене инструкције, записника, хеортолошких текстова (Гадомский 2008: 92).

0.3.1. Научна новина и актуелност наше истраживања. У славистичкој науци посланица као документ Цркве до сада је била предмет релативно невеликог броја, углавном фрагментарних, испитивања из дијахронијске⁴ и синхронијске (претежно монолингвалне) перспективе, на материјалу руског⁵ и пољског језика⁶, док у србистици овај жанр готово да није истраживан⁷. За наведене радове, посеб-

⁴ Монографије: Skowronek K., *Między Sacrum a Profanum. Studium językoznawcze listów pasterskich Konferencji Episkopatu Polski (1945–2005)*, Kraków, 2006; Wojtak M., *Konwencja językowa a wybory leksykalne na przykładzie listów pasterskich*, „Studia językoznawcze“, 1: *Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny*, Szczecin, 2002; радови из тематских зборника: Skowronek K., *Obraz kontaktów Kościoła z władzami PRL-u w listach pasterskich episkopatu –Polski (1949–1964)*, [w:] *Język religijny dawniej i dziś*, red. S. Mikołajczak, T. Węclawski, Poznań, 2005, s. 188–197; Zachwieja M., *Leksyka listów pasterskich Episkopatu Polski z lat 1947–1966* [w:] *Od Biblii Wujka do współczesnego języka polskiego. Z okazji 400-lecia wydania Biblii ks. Jakuba Wujka*, red. Z. Adamek, S. Koziara, Tamów, 1999, s. 230–237.

⁵ Бугаева И. В. Особенности жанра послания в церковных СМИ. [В сб.:] *Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе. Межвузовский сб. научных трудов*, – Орел, 2006. – С. 157–165; Ярмульская И. Ю. Виды и функции повторов в современном церковном послании. [В сб.:] *Риторика и культура речи в современном обществе и образовании: Сборник материалов X Международной конференции по риторике*, – М., 2006. – С. 485–489; Ярмульская И. Ю. Виды риторических фигур в современных церковных посланиях. [В сб.:] *Риторика в системе коммуникативных дисциплин*. Санкт-Петербургский государственный горный институт (технический университет). – СПб, 2005. – С. 105–106; Ярмульская И. Ю. Дидактическая направленность современных церковных посланий. – Вестник ВолГУ. Серия 9. Вып. 3. Ч. 1. – Волгоград, 2003–2004. – С. 97–101; Ярмульская И. Ю. Культурологический потенциал послания как вида церковного документа. [В сб.:] *Наука, искусство, образование в III тысячелетии: Материалы III Международного научного конгресса, г. Волгоград, 7–8 апреля 2004 г.*: В 2 т. Т. 2. – Волгоград, 2004. – С. 359–363; Ярмульская И. Ю. Лексическая структура современного духовного послания. [В сб.:] *Русская словесность в контексте современных интеграционных процессов: материалы Международной научной конференции, г. Волгоград, 24–27 апреля 2005 г.* – Волгоград, 2005. – С. 422–428; Ярмульская И. Ю. Религиозно-философский потенциал современных церковных посланий. [В сб.:] *Человек в современных философских концепциях: Материалы III Международной научной конференции, г. Волгоград, 14–17 сентября 2004 г.*: В 2 т. Т.2. – Волгоград, 2004. – С. 83–87; Ярмульская И. Ю. Церковное послание как жанр современной религиозной коммуникации. [В сб.:] *Церковь и проблемы современной коммуникации: Сб. ст. по материалам Международной научно-практической конференции (г. Нижний Новгород, 5–7 февраля 2007)*. – Нижний Новгород: Нижегородская Духовная семинария, 2007. – С. 191–200; Ярмульская И. Ю. Современное духовное послание как документ Церкви. – Волгоград: Издательства Волгоградского государственного университета, 2008. – 247 с.

⁶ Vajerowa I., *Kilka problemów stylistyczno-leksykalnych współczesnego polskiego języka religijnego*, [w:] *O języku religijnym. Zagadnienia wybrane*, red. Karpluk M., J. Sambor, Lublin, 1988, s. 21–44; Wojtak M., *List pasterski – pragmatyczny aspekt wzorca gatunkowego*, [w:] *Znak językowy w pejzażu semiotycznym. Księga pamiątkowa ku czci profesora Józefa Wierchowskiego*, red. J. Gardzieńska, A. Maciejewska, Siedlice, 2003, s. 184–198.

⁷ Први популарни рад о посланицама у српском језику са становишта анализе дискурса објавила је С. Савић (С. Савић, *Посланица*. – Радио 021, Ново Сад, 6. јануар 2001, стр. 7–13). Научног истраживања лингвостилистичких одлика посланица у српској средини подухватно се до сада једино Д. Пращица у два рада: *Лексичке особине посланица патријарха Павла*. – Прилози проучавању језика, Нови Сад, 2002, бр. 33, стр. 123–132 и *Религиозна клауза у религијском дискурсу швајцарске посланица*. – Прилози проучавању језика, Нови Сад, 2003, бр. 34, стр. 81–92. У оба рада као корпус за анализу коришћене су посланице Светог архијерејског сабора упућиване од 1991. до 2001. године (укупно 24 посланице), при чему је у првом раду (где је ауторство свих посланица погрешно приписано патријарху Павлу, што доводи у питање и ауторов методолошки приступ, усмерен на откривање специфичних одлика инди-

но код руских аутора, карактеристичан је стриктно интралингвистички приступ, док, по нашем мишљењу, анализа жанра црквене посланице нужно изискује и интердисциплинарност, односно повезивање лингвостилистичких чињеница и генерализација са теолошким спознајама, превасходно из домена еклисиологије и миесиологије. Поред тога, у свим овим испитивањима наглашена је фундаментална димензија, док она апликативна, везана за проблематику лингводидактичке и традуктолошке примене добијених резултата, изостаје.

0.3.2. У овом раду настојаћемо да истражимо посланицу као један од језгрених жанрова у сфери сакралне комуникације на савременом руском језику са становишта њених екстра- и интралингвистичких и параметара, са истицањем њених диференцијалних црта у односу на друге сакралне жанрове, у јединству језикословне и богословске перспективе. Настојаћемо да поставимо и образложимо релевантне истраживачке проблеме на једном са становишта лингвостилистике изразито релевантном, а до сада недовољно неистраженом подручју испитивања у фундаменталном аспекту, што подразумева анализу црквених посланица у савременом руском језику са становишта њихових лингвистичких и документационих параметара, као што су типологија посланица, карактеристике језичких средстава разних нивоа који учествују у обликовању остварења овога жанра (лингвостилистички и статистички аспекти), обележја за њих карактеристичних стилских изражајних средстава, као и композиција и обликовање структуралних елемената посланице. Као корпус за истраживање користили смо текстове посланица публикованих током претходне деценије на сајтовима www.pravoslavie.ru, www.orthodox.org.ru, www.sedmitsa.ru, www.catacomb.org.ua, као и у неким часописима (*Журнал Московской Патриархии, Благовест, Православное слово*)⁸.

0.3.3. Апликативни аспект разраде ове проблематике у русистичкој лингводидактици проистиче из потенцијалног значаја за конципирање адекватног лингводидактичког приступа обради остварења овога жанра у настави руског језика у теолошком образовном профилу (о систему наставе руског језика за теолошки образовни профил у укупности његових конституената – циљева, задатака, метода, приступа, организационих облика, средстава и садржаја наставе – детаљније в. Кончаревић 2002 а: 189–196; Кончаревић 2002 б: 229–258). Наиме, као циљ наставе у теолошком образовном профилу поставља се формирање за професионалну компетенцију теолога релевантне комуникативне, лингвистичке, лингвокултуролошке и преводилачке компетенције у владању руским језиком у сфери академске свакодневице, унутарцрквеног општења, социокултурној и професионалној сфери, и особито у домену теологије. Овај циљ подразумева – у средњем богословском образовању и на првом степену основних студија – стицање оперативних знања о руском сакралном функционалностилском комплексу, изграђивање способности адекватне рецепције и превођења информативног, публицистичког и административно-пословног текста везаног за унутарцрквену комуникацију, оспособљавање

видуалног стила, а не жанра као таквог) анализа имала за циљ идентификовање лексичког инвентара и фреквентности употребљених лексичких јединица, као и дистрибуцију *ja-* и *mi-* форми, а у другом – изучавање реализације једног типа зависносложених реченица у жанру посланица.

⁸ Одличан избор текстова посланица из поменутог периода даје И. Ј. Јармуљска (исп. Ярмульская 2008: 151–247). Тај избор текстова такође смо уврстили у корпус за нашу анализу.

за информативно, студиозно и дијагонално читање одговарајућих материјала, изграђивање способности разумевања на слух, као и оспособљавање за продуковање усмених (дијалогских и монолошких) и писмених саопштења из побројаних сфера комуникације, а затим – на дипломским академским студијама – и стицање оперативних знања о специфичним одликама дискурса теологије, изграђивање способности адекватне рецепције и превођења теолошког текста, оспособљавање за информативно, студиозно и дијагонално читање неадаптираног научно-стручног текста, изграђивање способности разумевања на слух научно-стручног излагања, оспособљавање за продуковање усмених и писмених саопштења из професионалне сфере комуникације. Изграђивање не само преводилачке, него и комуникативне, а делимично и лингвокултуролошке компетенције у настави руског језика за теолошки образовни профил незамисливо је без упознавања са посланицом као званичним документом Цркве који налази потенцијално веома широку сферу примене и рачуна на масовност рецепције далеко израженију него у већини других жанрова, без овладавања њеним лингвостилистичким обележјима. У даљем излагању покушаћемо да ова обележја најпре размотримо са фундаменталне тачке гледишта, да бисмо потом понудили и оквир за лингводидактичку примену резултата нашег истраживања.

1.1. Експирални виситички оквир. Црквена посланица представља одраз и израз богочовечанске и саборне хришћанске духовности и самог бића Цркве, меру и критеријум којима Црква саборне Истине и живог, динамичког Предања одговара на позиве и призове историјских догађаја. Послање Цркве није ван света или мимо света; оно се не везује за ванвременске идеологије или некакав апстрактни свет идеја. „Присуство Православља је пророчко и есхатолошко, динамично и историјско. Оно поуздано зна да историјско кретање, спасење и живот света зависи од умешности Цркве, од њеног умећа да оспособи свет да прими снажно присуство љубави“ (Кардамакис 1996: 40–41). Како истиче А. Јанулатос, „тешко је замислити истинско Православље лишено снажног стремљења према васељенској мисији“ (Јанулатос 2005: 297). Сама хришћанска вера подразумева дијалог, комуникацију, отвореност за другог, за давање и служење другом: она је, по запажању Р. Биговића, „разговор, комуникација у љубави. Љубав – само она – гарантује дијалог. Боље речено, она сама јесте дијалог. Она искључује монолог и монопол“ (Биговић 2000: 40). Са киме Црква треба да разговара, коме да упућује поруку спасења? Са самом собом, дакле са својим члановима, клирицима и лаицима, независно од њиховог конкретног служења; са припадницима народа, културе, епохе, средине у којој делује; са другим људима, народима, културама и религијама; са историјом, савременошћу и будућношћу. „Дијалог је сам живот [Цркве, *иприм. наша*]. Пуноћа, целовитост, радост, величина и лепота живота [Цркве] јесу у дијалогу“ (Биговић 2000: 43). А посланица Цркве увек је усмерена на остваривање дијалога, на реализацију унутрашње и спољне мисије Цркве, на сведочење Христа. Посланица, дакле, може бити усмерена на то да људи који су изван Цркве поверују и обратe се, да задобију приступ благодати Божијој у Христу, али још више и још чешће, да они који су већ у црквеној заједници разгоре своју веру и активно се укључе у црквени живот. У том смислу, посланица је снажно оружје мисије Цркве, чији је циљ, по речима Ј. Стамулиса, „безгранично ширење славе Божије [...]. Мисија Цркве и

мисија сваког хришћанина састоји се у томе да прихвати, умножи славу Божију и постане њен заједничар“ (Стамулис 2005: 115). А. Шмеман у том смислу говори о својеврсном „мисионарском императиву“ Цркве: „Овај императив јесте суштински израз Цркве као дара и пуноте, њена пројекција у времену и простору овога света [...]. На дан Педесетнице, када је пунота Цркве била остварена једном за свагда, почело је *време Цркве* као крајњи и круцијални сегмент историје спасења. Онтолошки једина новина и једини *социјолошки садржај* овог сегмента јесте *мисија* – прокламација и удеоницење у *есхајону*, који је увек сам по себи биће Цркве, тачније, једино њено биће. Црква као мисија јесте оно што даје овом времену његово стварно значење и историји њен стварни смисао. Мисија је она која даје људској одговорности у Цркви њену вредност, чинећи нас сарадницима у делу Христовом“ (Шмеман 2005: 276).

1.2. У Предању Цркве и њеном делању појам посланице⁹ везује се пре свега за ранохришћанске епистоле (апостолске и посланице апостолских ученика) у којима налазе одраз доктринарне и етичке поставке хришћанства (Барсов 1995: 373). Под апостолским посланицама подразумева се низ новозаветних дела која припадају Христовим апостолима (две посланице апостола Петра, једна Јаковљева, једна Јудина, три Јованове посланице, 14 посланица апостола Павла упућених различитим Црквама (Римљанима, Коринћанима, Галатима, Ефесцима, Филипљанима, Колошанима, Солуњанима) и појединцима (Тимотеју, Титу, Филимону, Јеврејима). Апостолски ученици (Варнава, св. Климент Римски, св. Игњатије Богоносац, св. Поликарп Смирнски) такође су оставили значајан траг у конституисању посланице као жанра унутарцрквене комуникације.

Касније се у црквеној књижевности развијају и постапостолске, затим посланице патристичког периода и посланице познијих јерараха Источне Цркве. Тако, у постапостолске посланице можемо укључити: (1) канонске посланице (нпр. посланицу св. Григорија Неокесаријског о степенима покајања, посланице Дионисија Александријског и др.); (2) посланице које извештавају о јересима и њиховој појави у различитим епархијама и које позивају на њихово сузбијање (нпр. посланица Александра, епископа александријског, везана за Аријеву јерес); (3) поздравне посланице и посланице у којима аутори теше и храбре хришћане у време прогона, које су обично упућиване из једне Цркве у другу (нпр. посланица Теоне и Памфи-

⁹ Шире посматрано, у науци о књижевности, посланица (епистола) се дефинише као посебан жанр поезије или публицистике, дело које је написано у форми писма или обраћања некој особи, односно особама. Најчешће се у светској књижевности под посланицама или епистолама подразумевао књижевни жанр реализован као писмо у стиховима. У европској поезији оваква дела писали су антички песници (Хорације, Овидије), затим песници средњег века и Ренесансе који су стварали на новијем латинском језику, значајни класицистички аутори из XVII и XVIII века (Н. Буало, Волтер, А. Поуп, у руској књижевности А. Сумароков). Већ у доба романтизма епистола губи одлике засебног жанра, тако да се стапа са елегјама и рефлексивном поезијом (Жуковски, Бабушков, нека Пушкинова дела и слично). Средином XIX века овај жанр се постепено гаси и нестаје. Формална одлика по којој су се епистоле разликовале од других сличних жанрова јесу пре свега мотиви њиховог настанка (исказивање молбе, жеље, савета и слично) и обраћање конкретном адресату. Истовремено, у литератури из области науке о књижевности уочено је да садржајни план епистоле може имати синтетички карактер, пошто може поседовати како традиционалну (етичко-философску и дидактичку), тако и нетрадиционалну усмереност (приповедни, панегирички, сатирички, љубавни садржаји) (Гаспаров 1987: 290; Гаспаров 2001: 763).

ла); (4) поучне посланице везане за унутрашње смутње и раздоре у Црквама; (5) пасхалне посланице александријских епископа – о времену празновања Пасхе у свакој конкретної години; 6) посланице о једнообразном устројству црквеног поретка (нпр. посланица Кирила Александријског); (7) посланице о догматским питањима (рецимо, посланица папе Лава Великог о евтихијанској јереси, посланица Јована Посника о девствености, итд). У „класичном“ патристичком раздобљу¹⁰ и касније настаје велики број посланица. А међу познијим посланицама које се базирају на светоотачким традицијама поменућемо „Посланицу источних патријараха као одговор лутеранима на аубсбуршко исповедање лутерана“, посланицу пастви Константинопољске патријаршије упућену поводом папске енциклике о сједињењу Цркава, посланице упућиване старообредницима, итд. (Барсов 1995: 373–374).

1.3. Први руски митрополити написали су низ посланица које се и у садржајном и у формално-структуралном погледу угледају на светоотачке посланице (нпр. митрополит Леонтије: „О пресним хлебовима“, Георгије, Јован Други и Никифор: „О посту“, „О варјашкој вери“ итд). (Титова 2003: 45)

Жанр посланица биће актуелан кроз све време деловања руске Цркве, тако да се као изванредни примери православног осмишљавања историјских збивања и нуђења одговора на многа питања друштвеног и духовног живота руског народа могу навести, рецимо, посланице бројних црквених пастира из друге половине XIX века, или посланице св. патријарха Тихона Исповедника из доба грађанског рата и револуције.

1.4. За посланице свих периода карактеристично је да излажу хришћанску доктрину и етички кодекс Цркве, посебну пажњу посвећујући уређењу узајамних односа међу хришћанима и њиховом начину живота. Формална и садржајна једноставност посланица представљала је у свакој епоси и на сваком конкретном простору основни узрок њихове широке прихваћености међу члановима хришћанских заједница – помесних Цркава.

2.0. Типологија савремене црквене посланице. Типологија савремене црквене посланице може се представити по пет основних параметара: адресанту, адресату, тематици, циљу и формалним особеностима излагања.

2.1. Према адресанту разликују се (а) посланице које имају појединачног адресанта – духовно лице у чину архијереја или свештеника и (б) посланице које имају групног адресанта – групу духовних лица у архијерејском или свештеничком чину (такве су, на пример, архипастирске посланице Његове Светости Патријарха московског и све Русије и Светог Синода, односно Сабора архијереја Руске православне цркве).

¹⁰ Савремена наука у патристику уврштава огроман слој књижевног наслеђа грчких и латинских хришћанских писаца и мислилаца и писаца од II до VIII века. Последњим представником патристике и претечом схоластике традиционално се сматра Јован Дамаскин (око 675. – око 749). Али, као што је познато, код византијских Отаца Цркве схоластика није доживела тако широк развој као на Западу, а Јован Дамаскин фактички није имао настављача у Византији до самог краја њене историје (XV век). Заправо, како примећује Виктор Васиљевић Бичков, и византијски богослови од IX до XV века по карактеру својих списа стоје ближе патристици него схоластици (Бичков 2010: 13). Ж. П. Мињ, састављач знамените Патрологије грчких Отаца у 166 томова и латинских у 221 тому, укључио је у њих практично све њему познате византијске и средњовековне богослове. Другим речима, у науци не постоји строго одређена горња граница патристике.

Посланице које имају једног адресанта могу се даље класификовати на: патријарашке, митрополитске, архиепископске, епископске, архимандритске, игуманске, јеромонашке, протојерејске и јерејске посланице. Код посланица које имају групног адресата карактеристично је да се у оквиру групе чува хијерархија потписника: на првом месту по правилу се потписује лице највишег духовног чина, а затим се излаже уопштено именовање или даје конкретан списак лица која су узела учешће у састављању посланице или у чије се име та посланица упућује.

2.2. По адресату све посланице деле се на „унутарцрквене“ и „изванцрквене“. Као адресати „унутарцрквених“ посланица појављују се свештенство, монаштво и лаици („синови и кћери Цркве“). Као адресати „изванцрквене посланице“ обично се наводе истакнути појединци – званичници (поглавари држава, руководиоци установа и организација) или колективи – институције, организације, колективна тела, научни и пригодни скупови. При томе адресат како унутарцрквене, тако и изванцрквене посланице може бити једно лице (*Послание Святейшего Патриарха по случаю интронизации Блаженнейшего Хризостома II, Архиепископа Новой Юстинианны и всего Кипра*), али и група лица (*Послание Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Алексия II президенту Российской Федерации В. В. Путину, главам государств, прибывшим на празднование 300-летия Санкт-Петербурга; Приветственное послание Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Алексия II участникам Третьих Покровских чтений; Рождественское послание митрополита Волгоградского и Камышинского Германа клиру и пастве Волгоградской епархии*).

2.3. По тематици савремене духовне посланице могу бити празничног и непразничног карактера. Празничне посланице посвећене су празницима црквеног годишњег круга, као и значајним јубилејима у животу Цркве, народа и државе. Најшире се практикују посланице пред велике хришћанске празнике – Васкрс, Рождество Христово, пред празнике Светих – покровитеља одређених установа, храмова, епархија итд. Посланице које нису празничног карактера упућују се у вези са догађајима значајним за живот Цркве и државе, као и за обележавање значајних јубилеја.

2.4. По свом циљу савремене црквене посланице деле се на: информационе, дидактичке и епидеиктичке. Информационе посланице упућују се у циљу благовременог информисања верника о најважнијим догађајима Цркве и државе, као и ради катихезе новокрштених или оних који се припремају за крштење. Дидактичке посланице имају за циљ да на приступачан начин објасне најважније аспекте православне верске доктрине, док је у епидеиктичким посланицама основна пажња усмерена на прослављање значајних догађаја, пре свега празника црквеног годишњег круга.

2.5. По форми издвајамо усмене и писмене посланице. Писмена форма посланица представља основни облик реализације овога жанра; она се публикује у штампаним издањима (верским, а у новије време и световним новинама и часописима, као и на интернет-сајтовима и порталима). Усмена форма увек има своју писану основу. Усмене посланице читају се преко радија и телевизије, као и у православним храмовима за време службе, када свештенослужитељи паству упознају са посланицама архијереја (модификована и допуњена класификација предложена у: Ярмульская 2008: 27–29).

3.1. Функције посланице као докумената Цркве. Под функцијом неког текста подразумева се његова друштвена улога, социјална сврха, циљ и задатак (Зарубина 1981: 11–42). У лингвистичкој науци сматра се да је сваки текст, посебно званични документ, полифункционалан, тако да подразумева испуњавање низа функција (Москальская 1978: 14–16). Не постоји јединствена класификација функција докумената. Једна од оних које се могу узети као основа за разматрање функција посланице јесте класификација Н. Н. Кушнарџенко, где се наводе информациона, комуникативна, кумулативна, спознајна (конгитивна), општекултурна и меморијална функција документа (Кушнарџенко 2000: 57–59). У жанру црквене посланице најистакнутије су информациона, комуникативна и кумулативна функција. Посланицама је, тако, својствена информациона функција – то показује чињеница да су у њима садржане информације о празницима, о житијима Светих, о догађајима из живота Цркве и народа, о значају тих догађаја како за Цркву тако и за друштво у целини. У празничним посланицама, по правилу, дата је информација о смислу и суштини празника као посебних дана литургијског прослављања, о животопису Светих чија имена су везана за те празнике, о црквеним тајнама и обредима који се врше у вези са сваким конкретним празником.

3.2. У непразничним посланицама, које су написане поводом догађаја из живота Цркве, државе и народа, информативна функција реализује се казивањем о дотичном догађају, као и о његовом значају за хришћане и за друштво у целини.

3.3. Комуникативна функција црквене посланице проистиче из чињенице да она представља средство комуникације између пастира Цркве, с једне стране, и свих који читају или слушају посланицу, с друге стране. Специфичност типа односа између адресанта и адресата у духовној посланици састоји се у томе што је у улози адресанта неизоставно пастир Цркве, док су адресати у зависности од типа посланице црквени архијереји, свештенослужитељи, монаси, верници и званичници (поглавари држава, руководиоци установа и организација). У савременој духовној посланици реализују се три вида комуникације: колективна, масовна и хиперкомуникација. Колективна комуникација актуализује се обраћањем колективном адресату (на пример: *Приветственное послание Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Алексия II участникам Третьих Покровских чтений*), масовна комуникација постиже се репрезентовањем посланице у штампаним и електронским средствима јавног информисања, док хиперкомуникација налази одраза у црквеној посланици захваљујући коришћењу фрагмената из Светог Писма који стварају посебан дијалог између адресанта, адресата и речи Божије, на пример: *От души желаю всем вам благословенных успехов в трудах на благо Сахалинской земли. „Благодать Господа нашего Иисуса Христа с вами, и любовь моя со всеми вами во Христе Иисусе. Аминь“ (2 Кор 16, 23–24); или: Призываю благословение Всемогущего Бога, Врачевателя души и телес, на труды участников конференции. Желаю всем, кто, не жалея времени и сил, трудится на ниве спасения молодых людей от опасных недугов, успехов в святом и великом деле отвращения юных души от пагубного пристрастия, ибо, по слову древней Библии, „кто приобретает разум, тот любит душу свою, и кто наблюдает благоразумие, тот находит благо“ (Притч. 19, 8).* Најзад, у савременим црквеним посланицама реализује се и кумулативна функција, пошто понављање тематике духовних посланица омогућа-

ва пастирима Цркве да у различитим епохама и срединама тумаче фундаменталне поставке хришћанске верске и етичке доктрине, да интерпретирају догмате Православља, описују догађаје из свештене историје, значајне датуме из живота Цркве и народа, а ово пружа могућност да се акумулира информација презентирана у посланицама како би се она касније усвајала не само у покољењу коме је посланица упућена него и у каснијим нараштајима.

4.0. Лексичка стиркујџра савремене духовне ѓосланице. Лексички ниво једна је од најважнијих компоненти језичке организације савремене црквене посланице која учествује у формирању њене комуникативне усмерености. Специфичност лексичког нивоа посланице карактерише се специфичном семантиком њених елемената, затим стилистичком обојеношћу јединица које улазе у његов састав, као и историјском маркираношћу тих лексичких јединица.

4.1. С тачке гледишта лексичке семантике, стилске одлике текста савремене духовне посланице манифестују се пре свега у интензивном присуству јединица тематске групе „православна сакрално-богослужбена лексика“. Постоји неколико покушаја класификације лексике по овом критеријуму. Тако, О. А. Прохватилова на материјалу стилогених средстава проповеди издваја три тематске групе сакралне лексике: лексеме које означавају називе црквених празника, лексеме и синтагме које су одраз постулата хришћанске верске и моралне доктрине, као и називе најважнијих појмова хришћанства, односно православља (Прохватилова 1999: 224–225). Г. Н. Скљаревска врши поделу на: основне појмове хришћанске доктрине и богословске појмове; јединице везане за лексику хришћанског морала; називе светих тајни; називе небеске јерархије; називе јерархијских чинова; елементе црквеног календара; облике и елементе богослужења, богослужбене предмете, делове православног храма; имена библијских личности, називе лица која се издвајају по одређеним особинама које наилазе на одобравање или осуду од стране Православне Цркве (Скљаревская 2007: 8–9). Разрађенију поделу лексике из сфере православне теологије и духовности даје И. В. Бугајова, издвајајући следеће групе: (а) теоними и агоними; (б) најважнији богословски појмови; (в) називље степена свештенства и црквене јерархије; (г) сакраменти, облици и елементи богослужења; (д) храм и ентеријер храма; (е) речи и изрази који означавају деловање и појаве у животу православног верника; (ђ) елементи црквеног календара и црквени празници; (з) свештеничке одежде и њени делови; (ж) богослужбени предмети и црквене утвари; (з) називи елемената система духовног образовања; (и) називи за предмете и појаве из монашког живота; (ј) терминологија иконописа и црквене музике; (к) устаљени изрази, фразеологизми, ситуативни и етикетни клишеи из унутарцрквене комуникације (Бугаева 2008: 149–152).

4.2. С тачке гледишта стилске обојености јединица које конституишу савремену црквену посланицу могуће је одвојити неколико стилских стратума: неутрални, сакрални („црквено-религијски“), књишки и разговорни. Анализе спроведене на репрезентативном корпусу савремених духовних посланица Руске православне Цркве показале су да у лексичкој структури овога жанра највећи удео (87%) има група неутралне лексике која овде очигледно врши функцију неутралног лексичког оквира, односно позадине („фона“) (Јрмуљская 2008: 32–35). У питању су јединице којима је својствена нулта функционалностилистичка обојеност и које се не

карактеришу ни емоционално-експресивном обојеношћу. Наравно да овакве лексичке јединице не дају конкретну представу о тематици било које духовне посланице нити о њеном садржају. Ту функцију има управо стилски маркирана лексика – сакрална, књишка и разговорна. На другом месту по фреквентности налази се категорија сакралне („црквено-религијске“) лексике, која игра улогу главног стилистичког маркера сакралног текста. На корпусу савремених посланица Руске православне цркве установљено је да је овој групи лексике својствена заступљеност од 7% (Ярмульская 2008: 32–35).

4.3. Група лексике са књишком обојеношћу омогућава стварање једне посебне, узвишене тоналности духовне посланице. У питању су углавном лексеме црквенословенског порекла које стварају свечану, узвишену емоционално-експресивну обојеност посланице, чиме изазивају посебно, празнично расположење код лица којима је посланица упућена. Према већ поменутиим истраживањима, удео ове лексике у укупном вокабулару савремених црквених посланица износи 2%. Међу њима се посебно истичу сложенице са формантима *благо-* (*благословение*), *бого-* (*боголюбивый*), *добро-* (*доброделание*), *зло-* (*злодеяние*), *все-* (*всемилостивый*), као и изведенице са префиксима *воз-* (*возлюбленный*, *воздать*), *из-* (*изобильно*, *избыточествующий*) *низ-* (*низвергнуть*, *низложить*), *чрез-* (*чрезмерный*), *пре-* (*преестественный*, *премирный*, *пренебесный*) и суфиксима *-уц-* (*суций*), *-юц-* (*монашествующий*). Најзад, занимљиво је констатовати и присуство разговорне лексике у вокабулару савремених црквених посланица, чиме се постиже живост језичког плана израза и превазилажење дистанце између пастира и верника, међу којима има веома различитих социјалних и образовних категорија. Исто тако, показује се да је у посланицама присутан и доста висок удео речи и синтагми информативно-публицистичке провенијенције, нарочито уколико је њихов садржај усмерен на интерпретацију актуелних друштвених збивања и процеса (Ярмульская 2008: 36–38).

4.4. Када је реч о лексичкој структури посланице, треба споменути и доста фреквентно присуство специфичних номинација представника свештенства и верника у њима (нпр. *...Преосвященные собратья архипастыри, всечестные пресвитеры и диаконы, иноки и инокини, братья и сестры во Христе – верные чада нашей Святой Православной Церкви!*...). Наравно, у складу са карактером посланица, пре свега у онима дидактичке усмерености присутна је и богословска терминологија.

5.0. Морфолошка средства савремене духовне посланице. Анализе спроведене на репрезентативном корпусу савремених посланица Руске православне цркве показују да морфолошко устројство овога жанра има преваходно именски карактер, будући да у текстовима имена доминирају у односу на глаголе. Утврђено је да просечно 32% лексике употребљене у посланицама отпада на именице, 13,9% на глаголе, 13,8% на придеве, а остатак на друге врсте речи (Ярмульская 2008: 40).

5.1. Доминација именица у црквеним посланицама обраћа пажњу читалаца на семантички и стилистички релевантне појмове који представљају језгро сакралног текста. Глаголи који се користе у савременој духовној посланици по правилу се употребљавају за именовање радњи које служе изграђивању Цркве и поучавању. Придеви у функцији епитета користе се за изражавање емоција и за стварање по-

зитивног расположења код реципијената. Специфичности морфолошког плана посланица углавном се, међутим, везују за одлике функционисања глаголских форми које обликују дидактичку усмереност посланице.

5.2. Као стилистички маркер црквене посланице најпре се уочава „презент теолошке генерализације“ (Лихачев 1987: 562–565), који се користи при увођењу туђег исказа у посланицу ради означавања говорне радње која се догађала у прошлости, на пример: *Святой апостол Матфей повествуем о благоговейном поклонении волхвов – восточных мудрецов (Мф. 2, 2); Все святые евангелисты повествуют о Воскресении Христовом. У апостола Матфея Ангел Господень так говорит женам-мироносицам: „...Не бойтесь; ибо знаю, что вы ищете Иисуса распятого, Его нет здесь; Он воскрес, как сказал. Подойдите, посмотрите место, где лежал Господь. И пойдите скорее, скажите ученикам Его, что Он воскрес из мертвых и предваряет вас в Галилею... Когда же шли они возвестить ученикам Его, и се, Иисус встретил их, и сказал: радуйтесь!“ (Мф. 28, 5–9).*

5.3. Исто тако, уочава се и висока фреквентност императивних облика првог и другог лица множине, на пример: ... **Возьмите** с них пример. **Прославим** Господа с ангелами, **восприимем** в свое сердце возвещенный ими мир от Бога. **Принесем** Ему вместе с волхвами дары от праведных трудов своих на пользу ближним нуждающимся и, не возвращаясь к Иродову нечестию, **придем** в дом свой путем праведной жизни, созидавая радость семейного счастья...“

5.4. Стилистички релевантне су и такозване ми-форме, које служе као формални показатељ идеје саборности као једне од фундаменталних идеја православне еклисиологије, на пример: *Ныне наши сердца исполняются чувством радости и благодарения Господу, ибо милостью Божией великая святыня явилась в пределах нашей Русской Православной Церкви. Из удела Пресвятой Владычицы нашей Богородицы, со Святой Горы Афон, из Русского Свято-Пантелеимонова монастыря принесена нам честная стопа святого славного апостола Андрея Первозванного, начального благовестника нашего спасения. [...] Сегодня нам даровано небесное утешение – в принесении великой афонской святыни. Вознесем же наши усердные молитвы Господу, Его Пречистой Матери и первому последовавшему за Ним апостолу Андрею о даровании нам благодатной помощи...*

5.5. Такође, за црквену посланицу карактеристично је и коришћење аналитичких глаголских форми трећег лица јединине са партикулама *пусть, давайте, да*, које стварају архаичну, узвишену и свечану тоналност црквене посланице, на пример: ... *Будем же духовно радоваться в этот день, да не останется никто из нас в печали. Пусть наша радость осветит и согреет тех, кто не смог прийти в храм Божий. Ни с чем не сравнимая пасхальная радость, объединяющая нас, православных христиан, да станет нашим даром осуетившемуся миру, драгоценным, нетленным даром всем ближним и дальним... Пусть радость праздника укрепляет нас в вере Христовой, дает нам мужество и силы противостоять всем соблазнам и искушениям мира...*

5.6. У посланицама се такође уочавају бројни случајеви функционисања модалних предикатива *должен, надо, надобно, необходимо* са инфинитивом, којима се изражава неопходност вршења одређене радње, на пример: *В отношениях священника к прихожанам совершенно должно быть оставлено сухое началь-*

ническое отношение, как замечается в большинстве сельских приходов, и должно быть заменено мягким, или строгим, смотря по обстоятельствам, отношением отца к детям. Священник менее всего **должен быть** чиновником, мягкость и человечность его, как проповедника мира и любви, **должны сопутствовать** ему всегда и повсюду... Приходский священник **должен быть** постоянным миссионером своего прихода... Приступая к беседе с сектантами и раскольниками, священник **должен помнить**, что религия есть потребность души, удовлетворение и утешение преимущественно сердца, а не одного ума... Во время совершения богослужения **должен остерегаться** рассеянности и неблагоповедения....

5.7. Употребљавају се и облици кондиционала, уз чију помоћ се у тексту експлицира модалност могућности, на пример: **Казалось бы**, необычно для нас с вами на Пасху говорить о Рождестве Христовом... По словам святителя Иоанна Златоуста, от Рождества Христова начались наши праздники – в том числе и Пасха, ибо если бы Христос **не родила бы** по плоти, то и **не пострадал бы** и **не воскрес...**

5.8. У савременим посланицама Цркве веома је често и коришћење супстантивизираних форми типа: *мы любим нашего ближнего*; *долг служения ближним*; *православные со всего мира*; *мои дорогие и возлюбленные о Господе*, итд. Из ових примера види се да се у текстовима посланица пажња не обраћа на појединца, на конкретну личност, него на сву свештену Пуноћу Цркве Божије, што сваком њеном члану – реципијенту посланице – омогућава да се осећа као адресат или лице о коме се говори у одређеним фрагментима текстова овога жанра.

5.9. Осим тога, за посланицу је карактеристично и често коришћење једине именица у значењу множине: *выйдем к людям с проповедью Христа Воскресшего*; *помним заповедь Господа и Спасителя нашего*, и сл. У оваквим случајевима јединина се користи као средство генерализације истородних појмова и појава на тај начин што се указује на њихову мноштеност која се поима као јединствена и нерашчлањена целина, али се истовремено упућује и на сваку од тих појава појединачно узету.

5.10. Анализа материјала показује и да је у тексту црквене посланице присутна доста висока концентрација придева у компаративу и суперлативу, што пружа могућност за интензивирање експресивности овога жанра, на пример: *отдавать из своего больше, чем мы когда-либо могли представить*; *чтобы мы могли продолжать отдавать себя все в большей мере Христу*; *в итоге с самой главной точки зрения глазами самого Христа*.

5.11. Емоционално-експресивна маркираност свечаности и узвишености духовне посланице такође се постиже и прибегавањем архаичним падежним формама присвојних придева на -ов, -ий: *войти в чистую радость светлого праздника Христовой победы над смертью и тлением*; *помощь Божия да сопутствует всем вам*.

6.1. **Синтаксичка средствија савремене духовне посланице.** Синтаксичке одлике црквене посланице везане су за веома честу употребу императивних реченица, на пример: **Будем** всеми силами **стараться** познать великое духовное сокровище, которое мы имеем – нашу святую православную веру. **Будем** нелестно **трудиться**, усвоив наше наследие, общее для многих православных народов, бу-

дем укреплять наше идинство в мире, часто удаляющемся от правды Христовой. Веома се често користе и реченице са партиципским и адвербним обрзима као и низовима истородних чланова реченице, на пример: *Мы неотступно молимся перед алтарем Господним за гонимую и притесняемую Эстонскую Апостольскую Православную Церковь, возглавляемую Вашим Высокопреосвященством, за ее пастырей, мужественно несущих свое служение в нынешних критических условиях, за наших братьев и сестер, остающихся верными Матери-Церкви.* Исто тако уочавају се и елементи емоционалне синтаксе – интерогативне (*Как жить в мире друг с другом? Как не допустить насилия? Как сделать мир более справедливым?*) и ускличне реченице (*Держайте, братья! Вера ваша спасет вас!*, или: *Пасхальная радость останется и ее никто никогда не отнимет от нас. Ведь Христос воистину воскрес!*), којима се наглашава експресивни ефекат поруке Цркве.

6.2. Специфичности синтаксичког нивоа уочавају се и на плану рекције, која веома често одступа од оне прихваћене у савременом језику и носи на себи одраз црквенословенске рекције (типа: *возлюбленные о Господе; с любовью о Господе*), као и многобројних инверзивних конструкција са постпозицијом конгруетног атрибута у чијем својству се традиционално користе лексеме семантички релевантне за сакрални текст (типа: *с проповедью Христа воскресшего; сегодня Церковь Русская возрождается; наша Церковь прославляет Царицу Небесную; Да пребудет благословение Божие на граде сем, на сынах и дочерях его*).

6.3. За савремену црквену посланицу карактеристично је и коришћење синтаксичких понављања (исп. Солганик 1973: 58–62), нарочито у семантички кључним деловима текста посланице (на пример: *Возвращаясь к Отцу Небесному, они снова пользуются Его дарами: очищаются в своей совести, наполняются миром и любовью, становятся своими для Бога, а для врагов – страшными: с нами Бог, разумеите языцы и покарайтесь, яко с нами Бог! Страха вашего не убоимся и не смутимся, ибо с нами Бог!*, или: *Слава и честь всем любящим Иисуса Христа, верующим в Него. Слава и честь труждающимся и обремененным, пришедшим к Нему и принявшим Его благое иго православно-христианского образа жизни...*). Ови примери показују да се синтаксичка понављања могу користити и као сигнали прелажења са једног композиционог дела текста на други, а обликовање стилистичке специфичности црквене посланице постиже се и уз помоћ понављања речи кључних за изражавање хришћанске доктрине.

6.4. На синтаксичком плану карактеристично је и такозвано низање падежа, односно коришћење истотипских падешких форми уз именицу. Најчешће су у питању синтагме са генитивским низовима (*смысл проявления милосердной любви; отблески сияния славы Божией; уклонение от исполнения нравственного закона* и сл.). Као што се из примера види, овакве конструкције уносе и посебан ритам у излагање текста посланице али исто тако тексту придају и нијансу званичности и прецизности.

6.5. Осим тога, у савременој црквеној посланици користи се и декомпоновање предиката – употреба конструкција сачињених од глаголске именице са значењем радње и помоћног глагола уместо простог глаголског облика (на пример: *направляю свое приветствие; разделяю пасхальную радость; достиг победы*, и сл.). Овакве синтагме не само што именују радњу него и означавају предмет те радње

– уколико се прибегава само глаголу, онда се оваква семантика не постиже у тако јасно израженој форми.

7.0. Систем стилских изражајних средстава савремене црквене посланице. Дидактичност излагања најважнијих постулата православне вере, препорука везаних за свакодневни живот (ортопраксију) и духовних поука црквене јерархије и емоционално маркирање информација које се излажу у савременим црквеним посланицама постижу се и захваљујући високој фреквентности стилских изражајних средстава, пре свега тропа и стилских фигура. Познато је да реторске или стилске фигуре представљају такве облике изражавања који посебно истичу информацију и појачавају њен смисао у тексту.

7.1.0. Најчешћа стилска фигура у савременој црквеној посланици јесте понављање. Под њим се подразумева општи назив за стилска изражајна средства којима се постиже понављање јединица у говорном низу на начин уочљив за слушаоца или читаоца. Понављање се, међутим, може састојати и у одвајању одређеног слога или корена, а у појединим случајевима и у одвајању читаве речи (Piper 1979: 79–85).

7.1.1. Стилистичка функција понављања састоји се у формирању стилистичке доминанте, а зависи од лексичког значења елемената који се понављају. Истовремено, за понављање је карактеристична и функција обликовања текста, која се састоји у разлагању мисли, њеном концентрисању у говорним фрагментима, композиционом повезивању појединих делова исказа. Поред тога, понављањима је својствена и функција емфатизације исказа (Piper 1979: 85).

7.1.3. У савременим црквеним посланицама на руском језику доминирају лексичка понављања која представљају редупликацију једне речи или синтагме. Најчешће се понављају именице и придеви. Понављање именица у тексту посланице по правилу пажњу читаоца или слушаоца управља на кључне појмове доктрине православног хришћанства. Понављање придева обично се спроводи у циљу изазивања одређене емоције у контексту одређеног догађаја у животу Цркве који се описује у посланици.

7.1.4. Постоји више типова лексичких понављања (најпотпунији приказ типологије лексичких понављања у савременом руском језику в. у: Иванчикова 1969: 127; Piper 1989; класификацију лексичких понављања са становишта реторике исп. Волков 2001: 314–316). Једно од најефектнијих јесте понављање краја првог у иницијалном делу другог фрагмента, као у примерима: *Вразумляя постоянно своих взрослых прихожан, приходские пастыри должны особенное внимание обратить на детей. Дети легче усваивают сообщаемое им знание и что отчетливо твердо усвоено в детстве, то у человека остается на всю жизнь; Можно только себе представить ту радость, которая охватила жен-мироносиц, когда они услышали эти удивительные слова. Слова, продолжающие наполнять нас восхищением и радостью, в то время, когда мы приближаемся к пустому гробу и размышляем о Тайне нашего спасения в Воскресении Господа нашего Иисуса Христа!* Поред ових, такозваних контактних лексичких понављања, постоји и могућност прибегавања дистантним понављањима, код којих су елементи што се понављају одељени другим елементима текста. Најчешће се среће такозвано неуређено понављање, односно епимон, као што је случај у следећем примеру: *По этой причине Христианство церковное, православное требует от человека подвига и в этом смысле эта*

религија не только истинная, но и элитарная для **избранных**. Только **избранничество** здесь не сословное, не классовое, но всечеловеческое: все труждающиеся и обремененные призываются Спасителем. И все же мало кто приходит. Воистину, много званых, но мало **избранных**. Из овог примера види се да се функција ове врсте понављања састоји у интензивирању експресивности текста црквене посланице посредством вишекратног понављања супстантивизованог партиципа **избранный** и истокоренске лексеме **избранничество**, која сугерира свестан однос према вери као лични избор следовања за Христом и уједно печат изабраности сваког човека који је поверовао у Господа. Или, из једне васкршње посланице: *Все лица наши радостны, но радость эта – духовная, не земная, ибо мы не о чьей радости радуемся, а обо всем, за всех и за вся [...]. Св. Апостол Павел преподал нам свое духовное завещание словами: „всегда радуйтесь, за все благодарите Бога и непрестанно молитесь“*. Овде се вишекратно понављањем истокоренских лексема *радость, радостный и радоваться* сугерира доминантно осећање највећег хришћанског празника – Васкрса, радост од Христове победе над смрћу и наше победе над светом, телом и непријатељем нашега спасења. Овакве психолингвистичке асоцијације изазивају адекватно расположење код реципијента посланице и формирају њихов однос према предмету говорења.

7.1.5. Поред неуређених понављања (епимона), за посланице су карактеристична и уређена понављања, као што су анафора, епифора и прстенасто понављање. Лексичка анафора састоји се у понављању иницијалног дела исказа, на пример: *Слава и честь всем любящим Иисуса Христа, верующим в Него. Слава и честь труждающимся и обремененным, пришедшим к Нему и принявшим Его благое иго православно-христианского образа жизни...* Овај пример показује да лексичка анафора помаже аутору посланице да своју мисао исказује једним посебним поретком који придаје изражајност, ритмичност и експресивност ауторском исказу. Исти ефекат постиже се и лексичко-граматичком анафором: *Пусть Господь благословит усилия по воспитанию детей-сирот в Вашей епархии, труды и молитвы матушки Игуменши и сестер монастыря [...]. Пусть те, кто будут жить в этом удобном и хорошо оснащенном здании, всегда пребывают под благодатным покровом Божией Матери. Пусть Сама Пречитая Дева, скорая Заступница и Небесная Мать всех сирот, всегда будет в этом доме Хозяйкой и управительницей...*

7.1.6. У савременим духовним посланицама такође су присутне и епифоре као понављање финалних делова исказа (на пример: *Возвращаясь к Отцу Небесному, они снова пользуются Его дарами: очищаются в своей совести, наполняются миром и любовью, становятся своими для Бога, а для врагов – страшными: с нами Бог, разумеете языцы и покарайтесь, яко с нами Бог! Страха вашего не убоимся и не смутимся, ибо с нами Бог!*). Као што се из датог фрагмента види, епифора ствара посебан ефекат логичког и емоционално-експресивног завршавања мисли аутора на основу понављања семантички релевантних речи на крају сваког сегмента исказа (у овом случају понављају се речи познате богослужбене химне која представља реминисценцију на пророштво Исаијино, што исказу придаје додатну сугестивност).

7.1.7. Поред анафоре и епифоре, у савременим црквеним посланицама на руском језику налазимо и на случајеве такозваног прстенастог понављања, одно-

сно понављања компоненте или групе компонената у почетку и на крају исказа, на пример: *Истина без любви, не есть истина. Любовь без истины, не есть любовь.* Овај пример показује да прстенасто понављање за сакрални дискурс стилистички релевантних речи представља средство постизања ритмичке организације исказа, али исто тако и емоционалну доминанту посланице у целини.

7.1.8. Посебан тип лексичког (или лексичко-граматичког) понављања налазимо у примерима имплицитног присуства истог глаголског облика, на пример: *Ангелы Тебе **приносят** пение, небес Тебе **приносят** пение, небеса – звезду, пустыня – ясли. А мы что? Ничего, ибо все, что мы имеем, Твое есть* (исти исказ са експлицитно израженим поновљеним глаголским и заменичким облицима изгледао би овако: *Ангелы Тебе **приносят** пение, небеса [Тебе **приносят**] звезду, пустыня [Тебе **приносят**] ясли. А мы что [Тебе **приносим**]? Ничего [Тебе не **приносим**], ибо все, что мы имеем, Твое есть.*

7.1.9. Лексичка понављања карактеристична су за већину композиционих елемената савремених духовних посланица: како уочава И. Ј. Јармуљска, налазимо их у иницијалном, у информативно-наративном, затим у дидактичко-интерпретативном и у финалном делу посланице. У зависности од конкретног места у композиционо-структурној схеми посланице, лексичка понављања имају не само опште, него и извесне парцијалне функције (исп. Јармуљская 2008: 56–59).

Тако, коришћење лексичког понављања у иницијалном делу духовне посланице, који представља обраћање архијереја Цркве реципијентима, а може бити праћено и празничним поздравом, условљено је неопходношћу стварања потребног емоционалног расположења ради адекватне рецепције главног дела посланице.

У информативно-наративном делу посланице, који представља везани текст који може имати форму нарације, дескрипције или расуђивања, лексичка понављања по правилу служе као средство дочаравања поступног обликовања мисли аутора, али исто тако она доприносе формирању посебног односа читалаца према догађају који је предмет разматрања.

У дидактичко-интерпретивном делу посланице понављање кључних речи обично не само што појачава њихову семантику, формирајући стилистичку доминанту текста, него ствара и експресивни ефекат, веома битан за овај значајан фрагмент посланице.

Напокон, коришћење лексичких понављања у финалном делу духовне посланице, који обично представља фрагмент мањег обима где се износи емоционално обраћање реципијентима, упућују празничне честитке, топле жеље, а излажу се и поуке Отаца и Учитеља Цркве и представника црквене јерархије, дозвољава да се оно што је до тада прочитано или примљено на слух доживи и на емоционалном нивоу.

7.1.10. Поред лексичких понављања, у текстовима савремених посланица присутан је и синтаксички паралелизам (Солганик 1973: 58), који представља понављање одређених синтаксичких конструкција у говору: *Указал нам Спаситель наш где Его искать: „Ибо где двое или трое собраны во имя Мое, там Я посреде их“ (Матф. 18, 20). Вот где жилище, где покой Свой имеет Сладчайший Иисус наш, там место Его, где двух или трех любовь искренняя, любовь нелицемерная соединяет Христа ради. Или: Знаем мы, что не найдем мы Его там, где царство свое распространяют лукавые и властолюбивые Ироды, губящие челове-*

ские души [...], **устраивающие** кровопролитные войны **для** **преумножения** своего временного благополучия, **для** **усиления** своей проклятой власти (у првом примеру синтаксичка понављања се односе на адвербијале места изражене заменичким прилозима, а у другом – на партиципе, с једне, и адвербијале циља изражене падежним обликом са предлогом, са друге стране).

7.2. У текстовима посланица често се користе и антитезе, које су израђене по принципу контрастирања, односно супротстављања појмова, представа, теза, стања (Волков 2001: 326), при чему су најчешће те антитезе састављене од бинарних компонената, на пример: *Вопросы исчезают, они становятся ответами; Господь с нами! А ежели Господь с нами, кто против нас?; В этом мы видим промыслительное указание на то, что только из страданий за Истину порождается чистая неподкупная радость, а радость без страданий, украденная грешная радость, сама по себе вовсе и не радость.*

7.3.1. За посланице је такође карактеристична висока фреквентност коришћења епитета. Они се могу поделити на две групе. Прву групу сачињавају придеви са значењем особине која представља духовни смисао предмета или појава (*благие заветы, благородная миссия просвещения и благотворительности, все- сильная помощь Божия, незаконные сборища. живоносные традиции наших благочестивых предков, упование на Бога Живаго*), док другу групу сачињавају низови епитета који представљају сукцесивни низ од неколико епитета уз одређену именицу (*Христианство – это нынешний день, это живая, божественная, дей- ственная сила; ...там место Его, где двух или трех любовь искренняя, любовь нелицемерная соединяет Христа ради; Поэтому важной и ответственной за- дачей является воспитание юношества...*).

7.3.2. Такође се често прибегава елативним епитетима (Волков 2001: 311), који повећавају изражајност исказа и доприносе стварању посебне дозе емоционалности и експресије. Овамо спадају епитети који изражавају највиши степен особине (*неистоимое богатство, преизбыточествующая благодать, жизнь вечная, невиданная прежде свобода, совершенная радость, подлинное смире- ние, истинные чада Церкви*). И епитети су, као и лексичка понављања, присутни у свим структурно-композиционим елементима посланице. Карактеристичну функцију они имају у уводу посланице, када се користе за изражавање посебног уважавања које аутор посланице негује према адресату и као такви представљају обавезну компоненту у обраћању црквеног јерарха лицу или лицима којима је посланица упућена, на пример: *Ваше Блаженство, Блаженнейший Предстоя- тель Святейшей Кипрской Православной Церкви, возлюбленный о Господе на- шем Иисусе Христе Собрат и Служитель у Престола Божия!; Всечестные Архипастыри! Досточтимые отцы, возлюбленные братья и сестры, дорогие дети!*. Оваква позитивна маркираност омогућава да реципијент посланице већ у самом почетку формира благонаклон став према садржају који ће бити изложен у даљем тексту.

7.3.3. У завршном делу посланице такође су доминантни епитети који тре- ба да допринесу разоткривању унутрашњег, духовног смисла предмета и појава, на пример: *Сердечно поздравляя вас, преосвященных архипастырей и пастырей и весь благочестивый болгарский народ с отмечаемым торжеством, желаем мира*

и процветания *Святейшей* Болгарской Церкви и болгарскому народу на *многая* и *благая* лета!; Молим *Всемиростивого* Бога о помощи этому *святому* делу и *желаем* *благословенных* успехов; *Сердечно* желаю Вам *творческих* успехов, *духовно-го* *возрастания* и *благодатного* укреплениа в жизни во Христе. *Приобщайтесь* к *неистоцимому* богатству – *духовному* наследию *Святой* Православной Церкви.

7.4. На тај начин, реторске фигуре и тропи (лексички, контактни и дистантни облици понављања, синтаксички пралализам, антитезе, поређења, епитети) који се веома често користе у жанру црквених посланица представљају значајно емоционално-експресивно средство преношења катихетске и мисионарске усмерености поруке Цркве, али и формирања посебног, духовног погледа на свет код реципијента.

8.1. *Структура посланице*. Црквене посланице имају стандардизовану структуру чији су елементи: назив врсте документа, заглавље, текст документа, датум документа, потпис и место састављања или издавања документа (Јрмуљскаја 2008: 64–99). У пракси се показало да нису сви реквизити црквених посланица једнако заступљени, тако да је могуће разликовати обавезне и необавезне, односно факултативне реквизите. Обавезни реквизити посланице, по налазима И. Ј. Јармуљске, јесу назив врсте документа и сам текст документа (Јрмуљскаја 2008: 64). Назив врсте документа омогућава увид у сврху конкретног документа, а он такође одређује и састав других реквизита и структуре текста.

8.2.1. Реквизит „*назив врсте докуменџа*“ код црквених посланица има сложен карактер, пошто, поред самог упућивања на врсту документа, подразумева и упућивање на адресанта, адресата и одређивање тематике посланице (на пример: *Приветственое послание Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Алексия II по случаю 10-летия образования Южно-Сахалинской и Курильской епархии; Пасхальное послание Митрополита Волгоградского и Камышинского Германа клиру и пастве Волгоградской епархии; Послание Святейшего Патриарха по случаю интронизации Блаженнейшего Хризостома II, Архиепископа Новой Иустинианы и всего Кипра*). Упућивање на адресата представља факултативни елемент овог реквизита, будући да није присутно у свим савременим црквеним посланицама (на пример: *Пасхальное послание Преосвященного Архиепископа Варнавы; Послание Митрополита Виталия, Первоиерарха Русской Православной Церкви Заграницей*). Иста констатација односи се и на адресанта (Јрмуљскаја 2008: 65–66): *Послание к пастырям Саратовской Церкви, Рождественское послание клиру и пастве Волгоградской епархии*. Назив адресанта, као што смо видели из горе наведених примера, обично се ставља одмах после назива врсте документа. Уколико се посланица упућује од појединачног адресанта, његово именување обавезно подразумева и експлицирање његовог црквеног чина, а не само навођење његовог имена. У посланици чији је адресант група лица подразумева се да се обавезно наведе име и чин највишег свештенослужитеља и уопштено именување духовних лица која су учествовала у састављању датог документа, на пример: *Архипастырское послание Его Блаженства Митрополита Германа и Священного Синода епископов в связи с начавшимся конфликтом в Ираке*.

8.2.2. Именување адресата такође спада у ред факултативних елемената реквизита „назив врсте документа“, пошто се не користи у свим савременим духов-

ним посланицама (Ярмульская 2008: 67). У улози адресата савремене црквене посланице могу бити архијереји Цркве, свештенство, монаштво, лаици („синови и кћери Цркве“), званичници (поглавари држава, руководиоци установа и организација). Уколико је адресат лице из црквене јерархије, подразумева се да се при упућивању на њега обавезно поред његовог имена стави и његова титула и назив дужности коју обавља, на пример: *Приветственное послание Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Алексия II Архиепископу Львовскому и Галицкому Августину по случаю первого выпуска Львовского филиала Православного Свято-Тихоновского Богословского Института; Приветственное послание Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Алексия II Папе Римскому Иоанну Павлу II по случаю 25-летия Понтификата*. Ако је посланица упућена свештенству и верницима, прибегава се по правилу уопштеним номинацијама црквенослужитеља и пастве (на пример: *Послание Епископа Саратовского и Царицынского Алексия (Добросердова) к пастырям Саратовской Церкви; Рождественское послание Архиепископа Самарского и Сызранского Сергея боголюбивым пастырям, всечестному иночеству и всем верным чадам Самарской епархии*), а ако су адресати званична лица, онда се поред њихових иницијала и презимена обавезно наводи и дужност коју обављају (на пример: *Послание Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Алексия II президенту Российской Федерации В. В. Путину, главам государств, прибывшим на празднование 300-летия Санкт-Петербурга*). Елемент упућивања на тематику посланице такође носи необавезни карактер, пошто није посведочен у свим савременим документима овога жанра (на пример: *Окружное послание Высокопреосвященнейшего Митрополита Виталия, Первоиерарха Русской Православной Церкви Заграницей*).

8.2.3. Приликом обликовања текста реквизит „назив врсте документа“ ставља се по правилу у горњем делу, центрирано.

8.3. Тексти докуменџа црквене посланице састоји се од различитих композиционих делова. Текст документа је обавезни елемент сваке црквене посланице, а заузима средишњи део документа. Репрезентован је везаним текстом који се састоји из неколико смисаоних целина:

8.3.1. Увод у посланицу. Увод у савремену црквену посланицу представља њен иницијални композиционо-структурни елемент, који традиционално почиње од обраћања црквеног јерарха онима којима је посланица упућена (на пример: *Всечестные Архипастыри! Возлюбленные отцы, братья и сестры! Ваше Высокопреосвященство, глубокоуважаемый Анатолий Дмитриевич, возлюбленная о Господе игуменья Николая, дорогие братья и сестры!*; или: *Ваше Превосходительство, многоуважаемый Владимир Владимирович! Достоуважаемые Главы государств, прибывшие на празднование 300-летия Санкт-Петербурга!*). Обраћање може бити пропраћено и празничним поздравом, на пример: *Христос Воскресе!*, или молитвеном формулом са поздравом: *Во Имя Отца и Сына и Святаго Духа, аминь. Христос раждается!*

Специфична црта обраћања као компоненте увода савремене црквене посланице је та што по правилу она садржи и неке елементе квалификације којима се изражава однос уважавања аутора посланице према адресату, на пример: **Возлю-**

бленные о Господе архипастыри, всечестные отцы, боголюбивые иноки и инокини, благочестивые миряне, дорогие братья и сестры! Досточтимый отец Ректор, дорогие учащие и учащиеся!

Као што уочавамо, за разлику од обраћања у пословним документима, обраћање у духовним посланицама носи снажно изражену емоционално-експресивну обојеност, која се нарочито коришћењем стилских изражајних средстава као што су метафоре (*пастыри стада Христова*) и епитети (*возлюбленный, благочестивый, боголюбивый, досточтимый*), уз потенцирање архаичне лексике, пре свега оне црквенословенске провенијенције, која више не налази примену у профаном дискурсу рускога језика.

Увод посланице може бити експлицитан или имплицитан. Међутим, неки пут могуће је да посланица буде обликована и без овог композиционог дела (Јрмуљскаја 2008: 71–73).

Код експлицитног увода, који је уобичајен, одмах се формулише тема посланице. Тако, уколико је реч о празничној посланици, одмах се почиње говорити о празнику или празничном догађају коме је дотична посланица посвећена. При томе је тоналност увода овакве посланице увек позитивна, на пример: *Снова нас Господь посетил Своей неизреченной радостью – Пасхой Христовой, победой жизни над смертью. В эти святые дни мы поздравляем друг друга словами: „Христос воскрес!“ и отвечаем: „Воистину воскрес!“; или: Пред нами стоит Пасха Христова, Праздников праздник и Торжество всех торжеств. Для нас православных нет большей радости, чем именно этот праздник, и я от всей души поздравляю вас и желаю вам всех возможных благ.*

Као што показују овде наведени примери, аутор посланице именује црквени празник који је послужио као основа његовог обраћања пастви. При томе, црквени јерарх честита празник верницима, делећи са њима духовну радост празника.

Уколико је реч о посланици чији повод настанка није празник, обично се говори о значајном догађају у животу Цркве или државе који је предмет упућивања дате посланице. При томе, овакав тип увода може имати како позитивну (пример а), тако и негативну тоналност (пример б): (а) *В наступившем 2003 году вся полнота Русской Православной Церкви торжественно отмечает 700-летие со дня блаженной кончины великого государственного деятеля, собирателя русских земель, основателя Первопрестольного града Москвы – святого благоверного князя Даниила Московского;* (б) *Трагическая ситуация сложилась вокруг Эстонской Апостольской Православной Церкви...*

Посебан случај представља увод у посланицама којима се изражава саучешће због нечијег упокојења, на пример: *С глубокой скорбью вся Полнота Русской Православной Церкви восприняла горестную весть о кончине видного иерарха и авторитетного духовного пастыря Высокопреосвященнейшего митрополита Сурожского Антония...*

Увод се може третирати као својеврсна интелектуално-спознајна припрема адресата за оно што ће се разрађивати у даљим структурно композиционим деловима текста, а с друге стране, његова функција је и да пренесе јак емоционално-доживљајни утисак, који ће касније прожимати целокупан садржај послани-

це. Експресивност увода постиже се захваљујући високој концентрацији сакралне и богослужбене лексике и коришћењу стилских изражајних средстава, а посебно тропа и стилских фигура (метафора, епитета, лексичких понављања, поређења, антитеза, инверзија итд).

8.3.2. Информативно-наративни део посланице. За уводом следи информативно-наративни део посланице, који представља везани фрагмент чији је циљ да развије тему посланице у форми нарације, дескрипције или расуђивања.

У случају да у посланици није заступљен увод, информативно-наративни део може да буде репрезентован неким краћим афористичким исказом чији смисао се даље развија у тексту, на пример: *Властолюбие есть величайшее зло. Ирод совершил убийство младенцев, лишь бы только не потерять власть. А Господь наш Иисус Христос пришел поработить нас не силою, а любовью. Скромно и незаметно Бог стал человеком...;* или: *Круг лета неутомимо, Божиим велением идет по жизни, и яркой звездой вспыхивают в нем напоминания о Божественной любви – праздники Господни. И ныне мы празднуем один из них – Рождество Христово.*

Ови примери показују веома високу емоционалну тоналност почетка главног дела посланице, који се постиже, у примеру (а), реминисценцијама на фрагменте из Светог Писма који представљају неизоставни део представе о празнику чије прослављање јесте повод упућивања посланице, као и коришћењем различитих средстава изражајности – у примеру (б) метафоре, поређења и персонификације, а могућа је и употреба лексичких контактних и дистантних понављања, синтаксичког паралелизма, антитеза, реторских питања, инверзије, градације, епитета и друго.

Информативно-наративни део посланице који користи приповедање (нарацију) као један од начина излагања представља хронолошко казивање о различитим библијским чињеницама, догађајима из историје Цркве, духовним појавама итд. Веома често приповедање као један од начина излагања материје у посланици може представљати и казивање о догађају из живота Светих који се славе одређеног дана. У примеру који ћемо навести аутор посланице говори о догађајима из Светог Писма. Његово приповедање садржи директни говор учесника овог догађаја, што казивање чини емоционалнијим и драматуршки успелијим: *Мы с вами явились как бы соучастниками того евангельского события, вестниками которого были святые жены – мироносицы. Это событие – их благоговейное шествие ко гробу Спасителя. Мы переживали вместе с ними их изумление и ужас при виде камня, отваленного от двери гроба. Святые жены – мироносицы, войдя во гроб, увидели, как повествует о том святой евангелист Марк, юношу, облеченного в белые одежды, Ангела Господня, который возгласил: „Не ужасайтесь. Иисуса ищите Назарянина, распятого: Он воскрес, его нет здесь; вот место, где Он был положен“. [...] И, выйдя поспешно из гроба, свидетельствует святой евангелист Матфей: „Они со страхом и радостью великою побежали возвестить ученикам Его“. И Сам Воскресший Господь явился им и сказал: „Радуйтесь!“ И они [...] поклонились Ему...*

Када је реч о опису (дескрипцији) као начину излагања у информативно-наративном делу посланице, он се обично своди на карактеризацију одређене појаве, историјске чињенице, важног догађаја у животу Цркве и државе и сл. Показаћемо то на следећем примеру: *История Санкт-Петербурга неразрывно связана с исто-*

рией России и Русской Православной Церкви. Каждое значимое событие последних трех столетий оставило здесь свой след. [...] С именем Санкт-Петербурга связан подвиг великих русских святых – праведного Иоанна Кронштатского и блаженной Ксении [...]. Петербургская земля хранит память о многих трагических событиях нашей истории... Овај пример показује да Патријарх у својој посланици посвећеној јубилеју оснивања „северне престонице“ Русије описује кључне моменте његове историје и даје њихову процену из перспективе Цркве, што наилази на одјек у души православног хришћанина и подудар се са ставом аудиторијума коме се обраћа.

Напоредо са нарацијом и дескрипцијом, у информативно-наративном делу савремене црквене посланице користи се и расуђивање, које представља одређени логички след закључака, исказа, судова, дефиниција и сл. У примеру који ћемо навести разним аргументима се развија мисао о томе да су пастири „простави у дому Божијем“, из чега се изводи седам теза – заповести о животу, владању и богослужбеној делатности свештеника који, по ауторовом мишљењу, стриктно мора да се придржава захтева наведених у посланици: *Мы – стражи при доме Божиим. Нашему попечению верил Господь самое дорогое Свое сокровище – души человеческие, чтобы здоровым словом укрепить их в вере [...]. 1. Личная жизнь священника имеет такое же, если не большее, влияние на прихожан, как и его пастырская проповедь, так как непосредственная душа крестьянина всегда бывает восприимчивее к живому примеру, чем к слову [...]. 2. В отношениях между членами причтов совершенно не должно быть злобы, ссоры, тяжб, зависти, ненависти, грубого отношения к младшим членам причтов и неправильного распределения доходов [...]; 3. в отношениях священника к прихожанам совершенно должно быть оставлено сухое начальническое отношение...*

Информативно-наративни део представља најобимнији композициони елемент посланице. Овај елемент је истовремено и емоционална кулминација пастирске речи, што се постиже нарочито веома високом фреквентношћу цитираности фрагмената из Светог Писма. Овај структурни део посланице веома је разнородан на језичком плану, будући да садржи већи број језичких средстава различитих нивоа. Ипак, информативно-наративни део духовне посланице носи пре свега именски карактер, пошто су у њему најшире репрезентоване именице са сакралном семантиком. Висока концентрација стилски маркиране лексике у информативно-наративном делу посланице служи и као средство постизања емоционалне изражајности црквене посланице у целини.

8.3.3. Дидактичко-интерпретативни део посланице. Специфични део композиционо-структурног обликовања посланице представља и дидактичко-интерпретативна компонента, која може бити и одвојена, а може представљати и допуну уз одређене фрагменте или поставке из информативно-наративног дела. Овај део обично укључује апеле, савете, благослове, поуке, што ствара посебан поучни тон и духовно-етичку поруку посланице у целини.

Као самостални део текста посланице овај структурни елемент обично садржи објашњење одређеног фрагмента из Библије или коментар уз одређене одломке сакралних текстова. Као смисаони блок информативно-наративног дела, овај композициони елемент представља покушај разјашњења поступака учесника јеванђељских догађаја или самих тих догађаја. Оваква објашњења допуњују се вред-

ним саветима упућеним верницима, на пример у Пасхалној посланици: *На Пасху Господь нам милостиво преподает пасхальную благодать Святаго Духа. Мы все ее чувствуем. [...] Мы постоянно прибегаем к Святой Чаше, по греховности нашей отпадаем, но паки и паки возвращаемся к ней – единственному уникальному источнику нашей истинной жизни во Христе Иисусе, нашем Спасителе.* На тај начин, видимо да дидактичко-интерпретативни део посланице има преваходно глаголски карактер, будући да се као језички маркери овог структурног елемента појављују бројне глаголске лексеме у формама некатегоричког изражавања воли-тивних стања. Језички показатељ преласка са информативно-наративног на дидактичко-интерпретативни део и истовремено једно од водећих средстава формирања дидактичког карактера црквене посланице јесу глаголске лексеме. Тако, функција деловања на реципијента остварује се веома фреквентним коришћењем императивних облика првог и другог лица множине, трећег лица једине са партикулама *пусть, давайте, да*, као и модалних предикатива *должен, надо, подобно, необходимо* са инфинитивом и глаголских форми кондиционала.

8.3.4. Завршетак главне дела црквене посланице. После дидактичко-интерпретативног дела посланице долази завршетак главног дела – фрагмент невеликог обима који садржи кратке изводе и генерализације из претходног излагања, на пример: *Я же вновь обращаю к вам свой призыв: „Не бойтесь, малое стадо“ (Лк. 12, 32), Господь с вами! А ежели Господь с нами, кто против нас?! Не забывайте, что для нас самое страшное – отойти от Истины, то есть от Христа; или: Для этого-то Христос и родился. Господь близко. Приблизимся к Нему, и Он приблизится к нам. Поэтому-то мы и торжествуем в эти святые дни. Держайте, братья! Вера ваша спасет вас! Встань за веру, Русская земля!*

Финалне етикецијске формуле црквене посланице најчешће се свде на финалне молитвене формуле општеприхваћене у православном богослужењу (*Аминь! Да будет так!* и сл.). Врло често овде се наводе и одломци из богослужбених текстова, уобичајене етикецијске формуле честитања и тако даље: *„Слава в вышних Богу и на земли мир, в человецех благоволение!“; С праздником Рождества Христова и пожеланием всех благ о Господе!; Воистину воскрес Христос!* Запажамо да је финале савремене духовне посланице емоционално обојен, као и други делови посланица. Експресивност овог композиционо-структурног фрагмента текста постиже се пре свега захваљујући високој концентрацији стилски маркиране лексике и екскламација.

8.4.0. Поред обавезних, у савременој духовној посланици на руском језику присутни су и неки факултативни реквизити – указивање на предмет документа, датум документа, потпис, место састављања или издавања документа (Ярмульская 2008: 86–94).

8.4.1. Указивање на предмет документа. Овај реквизит среће се само у празничним посланицама и стога има факултативни карактер. Он се може поставити како с леве, тако и с десне стране горњег дела посланице, испод назива врсте документа. По правилу, указивање на предмет документа наговештава не само тему посланице, него и њену тоналност, односно оријентацију на одређене емоције које би требало подстаћи код реципијената. Веома често овај елемент репрезентован је фрагментима из молитвословља. Тако, на пример, посеже се за фрагментима кано-

на – богослужбених химни посвећених прослављењу неког празника или Светога, за одломцима кондака – химне која подразумева опис догађаја из живота Светога који се прославља одређеног дана или приповедање о суштини црквеног празника или свештеног догађаја; износе се фрагменти из стихира, као на пример хвалитне стихире на јутрењу или стихире на *Господи воззвах* из чина вечерње, и сл. У неким случајевима могуће је комбиновати два молитвена фрагмента са њиховим евентуалним одељивањем, упућивањем на извор из кога су преузети, нпр.:

*Дева днесь Пресушественнаго раждает,
И земля вертеп Неприступному приносит:
Ангели с пастырями славословят,
Вослви же со звездою путешествуют:
Нас бо ради родися Отроча младо, Превечный Бог.*

Кондак Рождества Христова, глас 3

С Рождеством Христовым!

*Небо и змеля днесь пророчески да возвеселятся,
Ангели и человецы духовно да торжествуют:
Яко Бог во плоти явися,
Суцим во тьме и сени седяцим.*

Стихира на литии

Као што се види из наведеног примера (*Рождественское послание Архиепископа Самарского и Сызранского Сергея боголюбивым пастырям, вселенному иночеству и всем верным чадам Самарской епархии*, 2002), кондак Рождества Христовог описује догађаје у ноћи рођења Небеског Богомладенца и говори о главним учесницима тога догађаја. Следи стихира на свеноћном бдењу, која формира код реципијента посебан однос према празнику, постиже код њега припрему за емоционално прихватање информације која ће уследити.

8.4.2. Потпис. Потпис је један од основних начина потврђивања веродостојности докумената и зато се у начелу овај елемент обавезно заступљује. У састав тог реквизита улазе назив дужности коју одређена особа – потписник документа обавља, његов лични потпис и његови иницијали са презименом. Међутим, у црквеној посланици овај реквизит нема обавезни карактер и његово одсуство може бити мотивисано скраћивањем обима посланице. Реквизит „потпис“ обично се ставља одмах после текста, са десне и леве стране доњег дела документа. Његова специфичност састоји се у томе што, поред назива духовног чина и титуле адресанта, у овај реквизит може улазити и факултативна компонента оцене (на пример: *Божией милостью, смиренный Сергей, Архиепископ Самарский и Сызранский*). Истовремено, реквизит „потпис“ такође може садржати и посебан знак архијерејског чина који је представљен у виду крста стављеног испред потписа лица које упућује посланицу († *Митрополит Виталий*). Распоред саставних елемената унутар реквизита „потпис“ често варира. У већини случајева име адресанта одваја се од назива његовог духовног чина запетом и ставља се у претходном реду:

*Митрополит Виталий,
Первоиерарх
Русской Православной Церкви Заграницей*

Међутим, могуће је и другачије потписивање: *Алексий II, Патриарх Московский и всея Руси*. Или се компоненте наводе по поретку „назив дужности“ – „чин, титула“ – „име“: *Председатель Отдела внешних церковных связей Московского Патриархата митрополит Смоленский и Калининградский Кирилл*.

Понекад се име архијереја Цркве ставља после назива његовог духовног звања (*Патриарх Московский и всея Руси Алексий II*). У посланицама које имају групног адресанта реквизит „потпис“ обично се састоји од набрајања јерархијских чинова адресаната и њихових потписа, који укључују имена, као и указивања на дужности првопотписаног адресанта. При томе се у оквирима датог реквизита води рачуна о хијерархији адресаната. Потпис свештенослужитеља који има виши духовни чин увек иде пре потписа адресаната нижег духовног чина или краћег стажа у обављању истоветне дужности:

† *Архиепископ ЛАЗАРЬ*
Одесский и Тамбовский
Председатель совещания Российских Преосвященных
† *Епископ ВЕНИАМИН*
Черноморский и Кубанский
† *Епископ ДИОНИСИЙ*
Боровический
† *Епископ ИРИНЕЙ*
Бурненский
† *Епископ ГЕРМОГЕН*
Жлобинский
† *Епископ ТИХОН*
Шадринский

Овај реквизит може укључивати и само духовно звање адресанта и генерално именоване свих оних који су узели учешће у састављању документа без указивања на конкретна имена (најчешће су у питању чланови Светог архијерејског синода).

8.4.3. Датуум, месито састављања или издавања докуменџа. У савременој посланици на руском језику реквизит „*датуум докуменџа*“ један је од њених факултативних информационих елемената, чије место може бити различито – између реквизита „назив врсте документа“ и текста или пак одмах после потписа, с леве стране доњег дела документа. Његова специфичност у савременој црквеној посланици састоји се у томе што се обично своди само на годину (*Пасха 2003 г.*), док у божићним посланицама датум документа обично укључује и годину по старом и годину по новом календару (*Рождество Христово 2001/ 2002 года*). Веома су ретки случајеви да се испод посланице стави конкретан датум писања или издавања тога документа (*25 дек. 2003 г./ 7 јанв. 2004 г.*).

8.4.4. Факултативни карактер има и реквизит „месито састављања или издавања докуменџа“. Он се у посланицама ставља обично између назива вида документа и текста или одмах после датума, са леве стране доњег дела документа. За овај реквизит у жанру црквених посланица карактеристично је то да у њега може улазити не само назив конкретног места, него и храма или манастира у коме је посланица написана, нпр.: *Волгоград, Свято-Духов монастырь*.

9.1. Лингводидактичке импликације. Садржаји наставе – њихов екстензитет, интензитет и редослед – одабирају се тако да служе остваривању циљева и задатака наставе руског језика на студијама теологије (в. т. 0.3.3.). При проучавању посланица они обухватају три међусобно повезана подручја: (а) функционалну стилистику текста савремених црквених посланица на руском језику, (б) структурно-композициони аспект текста посланица, (в) теорију и технику превођења текста посланица.

9.2. Функционалностилистички садржаји наставе обухватају следеће наставне теме, које се презентирају у линеарном, асцендентном поретку: 1. црквене посланице – општи поглед, дефиниција и екстралингвистички оквир, функције и типологија; 2. лексичке специфичности обликовања текста посланица на савременом руском језику; 3. морфолошке специфичности обликовања текста посланица на савременом руском језику; 4. синтаксичке специфичности обликовања текста посланица на савременом руском језику; 5. систем стилских изражајних средстава који се примењује у посланицама. Документациони аспект изучавања посланица обухвата: 1. правила њиховог композиционог обликовања; 2. структурни елементи посланице – назив врсте документа, заглавље, текст документа, датум документа, потпис и место састављања или издавања документа; 3. обавезне и високофреквентне компоненте текста посланице – уводни, информационо-наративни, дидактичко-интерпретативни, финални део посланице; 4. факултативне и ниже фреквентне компоненте – указивање на предмет документа, датум документа, потпис, место састављања или издавања документа; 5. језички и говорни стандарди (клишеи) у свим структурним елементима посланице; обрасци најчешћих стандардних модела обликовања сваког структурног елемента понаособ.

9.3. Имајући у виду вишеслојност лексичког материјала који опслужује текстове посланица, у настави руског језика на студијама теологије сматрамо умесним његово заступљивање по центрима, тако да у најужи круг уђу термини теолошких дисциплина (библистика, патрологија, систематско богословље, црквено-историјске и богословско-практичке дисциплине), следећи концентар чине термини контактних и комплементарних наука (филозофија, психологија, педагогија, право, историја уметности, музикологија), потом општенаучна лексика, да би се у најширем центру нашле стилски неутралне лексеме из општеупотребног језика које би се условно могле назвати религијско-црквеном лексиком (називи, имена и перифраза Бога, бестелесних сила, Светих, називи места трансцендентне стварности, називи конфесија, верских покрета и њихових припадника, називи структурних јединица Цркве, њених органа и организација, припадника клира, сакралних објеката, делова богослужбеног простора, свештених предмета, одежди, обредне хране, празника, постова, итд. Поред апелативне, у састав лексичког минимума студената, с обзиром на фреквентност у сакралном дискурсу и специфичности у ортографском, ортоепском и граматичком обликовању, улази и ономастичка лексика (библијски антропоними и топоними, канонски антропоними). При одређивању инвентара јединица лексичког минимума руководи се и етимолошким, и историјским критеријумом: у њега је укључен велики број одредница црквенословенског порекла, с обзиром на чињеницу да је и у посланицама Цркве, као и у проповедима, званичним саопштењима и теолошким научним текстовима присутно кори-

шћење црквенословенских лексема и идиома као средстава жанровске стилизације (Зозикова 2004: 38–44), али и интернационализама (пре свега лексике грчког, јеврејског и латинског порекла).

9.4. Подручје теорије и технике превођења текста савремене посланице Цркве треба да буде репрезентовано следећим наставним целинама (темама): 1. врсте посланица и типови превођења; 2. преводилачки поступци: парафраза; адаптација; превођење нееквивалентне лексике; пермутације; додавање, одузимање, изостављање; превођење дефиниција; превођење термина; транслитерација и транскрипција; унутарлексичка системност у превођењу; 3. идентификовање стилских фигура у посланицама и поступци њиховог транспоновања; 4. коришћење помоћне литературе при превођењу текста посланица; 6. основне карактеристике писменог превођења посланица; 7. усмено консекутивно превођење текста посланица.

10. У овом раду покушали смо да предочимо најбитнија екстра- и интралингвистичка обележја жанра црквене посланице у савременом руском језику са фундаменталног и апликативног аспекта. Уколико он подстакне нова монолингвална и конфронтациона истраживања у овој области, не само на материјалу руског језика, сматраћемо да је постигао свој циљ.

Цитирана литература

а) ћирилицом:

- Барсов 1995:** Н. И. Барсов, *Послание в христианской послепостольской литературе*. [In:] С. С. Аверинцев (ред.), *Христианство. Энциклопедия. В 3-х т. Т. 2*. Москва, 1995, 273–374.
- Биговић 2000:** Р. Биговић, *Црква и друштво*. Београд, 2000.
- Бичков 2010:** В. В. Бичков, *Есѣишика Оцаца Цркве. Айолоѣйѣ. Блажени Авѣусѣин*. Београд, 2010.
- Бобырева 2006:** Е. В. Бобырева, *Религиозный дискурс: стратегии построения и развития*. [In:] О. А. Прохвятилова (ред.), *Человек в коммуникации: концепт, жанр, дискурс*. Волгоград, 2006, 190–199.
- Бугаева 2005:** И. В. Бугаева, *Стилистические особенности и жанры религиозной сферы*. [In:] Е. В. Плисов (ред.), *Стилистика текста. Межвузовский сборник научных трудов*. Нижний Новгород, 2005, 3–11.
- Бугаева 2008:** И. В. Бугаева, *Язык православных верующих в конце XX – начале XXI века*. Москва, 2008.
- Волков 2001:** А. А. Волков, *Курс русской риторики*. Москва, 2001.
- Гадомский 2005:** А. К. Гадомский, *Теоллингвистика: история вопроса*. Ученые записки ТНУ, т. 18 (57), № 1, Симферополь, 2007, 16–26.
- Гадомский 2008:** А. К. Гадомский, *Допустимо ли говорить о религиозном стиле?* [In:] *Мова та культура: проблеми загальної, германської, романської та слов'янської стилістики. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (Горлівка, 17–18 травня 2007)*. Горлівка, 2008, 57–60.
- Гаспаров 1987:** М. Л. Гаспаров, *Послание*. [In:] М. Л. Гаспаров, *Энциклопедический словарь юного литературоведа*. Москва, 1987, 290.
- Гаспаров 2001:** М. Л. Гаспаров, *Послание*. [In:] М. Л. Гаспаров, *Литературная энциклопедия терминов и понятий*. Москва, 2001, 763.
- Зарубина 1981:** Н. Д. Зарубина, *Текст: лингвистический и методический аспекты*. Москва, 1981.

- Иванчикова 1969:** Е. А. Иванчикова, *Лексическиј повтор как експрессивниј прием синтаксическогo распрострањенија*. [Ип:] В. В. Виноградов (ред.), *Мысли о современном русском языке*. Москва, 1969, 125–136.
- Јанулатос 2005:** А. Јанулатос, *Православље и мисија*. [Ип:] Ј. Стамулис, *Савремено православно мисионарско бојословље*. Београд, 2005, стр. 295–306.
- Кардамакис 1996:** М. Кардамакис, *Православна духовност*. Агос, 1996.
- Кончаревић 2002 а:** К. Кончаревић, *Пројекат серије уџбеника руској језика за тхеолошки образовни профил*. – Славистика, Београд, 2002, 6, 189–196.
- Кончаревић 2002 б:** К. Кончаревић, *Систем настаје руској језика на студијама тхеологије: тхеоријски аспекти и импликације за ирејарашивну еџају*. – Богословље, Београд, 2002, 2, 229–258.
- Кушнарeнко 2000:** Н. Н. Кушнарeнко, *Документовeдeниe*. Киев, 2000.
- Лихачев 1987:** Д. С. Лихачев, *Поэтика древнерусской литературы*. [Ип:] Д. С. Лихачев, *Избранные работы в 3-х т., т. 1*. Ленинград, 1987.
- Москальская 1978:** О. И. Москальская, *Текст как лингвистическое понятие*. – Иностраные языки в школе, Москва, 1978, 3, 9–16.
- Мечковская 1998:** Н. Б. Мечковская, *Язык и религия: Лекции по филологии и истории религий*. Москва, 1998.
- Прохватилова 1999:** О. А. Прохватилова, *Православная проповедь как феномен звучащей речи*. Волгоград, 1999.
- Прохватилова 2007:** О. А. Прохватилова, *Церковная проповедь как ядерный жанр религиозной коммуникации*. [Ип:] *Труды Нижегородской Духовной Семинарии*, вып. 5, Нижний Новгород, 2007, 349–368.
- Скляревская 2007:** Г. Н. Скляревская, *Словарь православной церковной культуры*. Санкт-Петербург, 2007.
- Солганик 1973:** Г. Я. Солганик, *Синтаксическая стилистика*. Москва, 1973.
- Стамулис 2005:** Ј. Стамулис, *Савремено православно мисионарско бојословље*. Београд, 2005.
- Титова 2003:** Л. В. Титова, *Послание дьякона Феодора сыну Максиму – литературный и полемический памятник раннего старообрядчества*. Новосибирск, 2003.
- Толстой 1988:** Н. И. Толстой, *История и структура славянских литературных языков*. Москва, 1988.
- Шмеман 2005:** А. Шмеман, *Имјерашив мисије*. [Ип:] Ј. Стамулис, *Савремено православно мисионарско бојословље*. Београд, 2005, 271–278.
- Ярмульская 2005 а:** И. Ю. Ярмульская, *Виды риторических фигур в современных церковных посланиях*. [Ип:] *Риторика в системе коммуникативных дисциплин*. Санкт-Петербург, 2005, 105–106.
- Ярмульская 2005 б:** И. Ю. Ярмульская, *Лексическая структура современного духовного послания*. [Ип:] *Русская словесность в контексте современных интеграционных процессов: материалы Международной научной конференции (Волгоград, 24–27 апреля 2005)*. Волгоград, 2005, 422–428.
- Ярмульская 2006:** И. Ю. Ярмульская, *Духовное послание в документоведческом и стилистическом освещении: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук*. Волгоград, 2006.
- Ярмульская 2008:** И. Ю. Ярмульская, *Современное духовное послание как документ Церкви*. Волгоград, 2008.

б) латиницом:

- Vajerowa 1988:** I. Vajerowa, *Kilka problemów stylistyczno-leksykalnych współczesnego polskiego języka religijnego*. [Ип:] М. Karpluk, J. Sambor (red.), *O języku religijnym. Zagadnienia wybrane*. Lublin, 1988, 21–44.

- Bajerowa 1994:** I. Bajerowa, *Swoistość języka religijnego i niektóre problemy jego skuteczności*, Łódzkie Studia Teologiczne, nr 3, Łódź, 1994, 11–17.
- Karpluk, Sambor 1988:** M. Karpluk, J. Sambor (red.), *O języku religijnym. Zagadnienia wybrane*. Lublin, 1988.
- Kładoczny 2004:** P. Kładoczny, *Proroctwa chrześcijańskie jako gatunek mowy na tle innych gatunków profetycznych*. Zielona Góra, 2004.
- Kristal 1987:** D. Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd, 1987.
- Kucharska-Dreiss 2004:** E. Kucharska-Dreiss, *Teolingwistyka – próba popularyzacji terminu*. [In:] S. Mikołajczak, T. Węclawski (red.), *Język religijny dawniej i dziś*. Poznań, 2004, 23–30.
- Makuchowska 1995:** M. Makuchowska, *Styl religijny*. [In:] S. Gajda (red.), *Przewodnik po stylistyce polskiej*. Opole, 1995, 449–459.
- Mistrik 1992:** J. Mistrik, *Religiózny štýl*. [In:] *Stylistyka, I*. Opole, 1992, 82–89.
- Piper 1989:** P. Piper, *Funkcije ponavljanja reči u ruskom jeziku*. – Zbornik Instituta za strane jezike i knjževnosti, Novi Sad, 1989, 1, 79–86.
- Wierusz-Kowalski 1973:** J. Wierusz-Kowalski, *Język a kult. Funkcja i struktura języka sakralnego*. Studia religioznawcze PAN, t. IV, Warszawa, 1973, 9–88.
- Wilkoń 2002:** A. Wilkoń, *Spójność i struktura tekstu. Wstęp do lingwistyki tekstu*. Kraków, 2002.

Ксения Кончаревич

Послание как жанр сакральной коммуникации: лингвистические и лингводидактические аспекты

Аннотация: Предлагаемая работа представляет попытку комплексного освещения экстралингвистических и интралингвистических признаков жанра церковного послания (на материале современного русского литературного языка) с особым учетом его дистинктивных свойств по сравнению с признаками других сакральных жанров. В частности, анализируются черты посланий, обусловленные спецификой внутренней и внешней миссии и послания Церкви (эмоционально-экспрессивная маркированность плана выражения, ярко выраженная интертекстуальность, т. е. полифония текста). Проводится инвентаризация лексических, морфологических и синтаксических средств, конституирующих план выражения церковных посланий, а также средств их композиционного оформления. Вниманию предлагаются и прикладные аспекты разработки данной проблематики, прежде всего в лингводидактике, такие, как таксономия целей и задач и принципы отбора и подачи материала церковных посланий в богословском образовательном профиле.

Ключевые слова: Лингвостилистика, теолингвистика, современный русский литературный язык, церковное послание, обучение языку специальности.